

LÄRARNAS
RIKSFÖRBUND

Studiero – vägen till kunskap

*En undersökning om lärarnas
egna uppfattningar och erfarenheter*

Studiero – vägen till kunskap

*En undersökning om lärarnas
egna uppfattningar och erfarenheter*

Rapport från Lärarnas Riksförbund, 2014

Innehåll

Sammanfattning och slutsatser.....	3
Undersökning	6
Ordningsregler.....	6
Ordningsproblem.....	7
Lärares stöd av varandra och andra.....	10
Rutiner kring skollagens sanktionsmöjligheter	16
Skollagens sanktionsmöjligheter i praktiken.....	21
Metodbeskrivning.....	26
Urval.....	26
Bakgrund	27

Sammanfattning och slutsatser

Ungefär 1 250 lärare från grundskolans första år till gymnasieskolan har svarat på frågor om skolans arbete med trygghet och studiero. Utgångspunkt för undersökningen är skollagens femte kapitel där dessa frågor hanteras. Där ges direktiv om ordningsregler och möjligheter för skolan och lärarna att agera i de fall eleverna bryter mot uppsatta regler.

Vår undersökning visar att ordningsproblemen skiftar mellan årskurser och skolformer. Vissa problem är betydligt större i de tidigare skolåren och andra är störst i gymnasieskolan, bland nästan vuxna elever.

Skollagen ställer krav på att det finns gemensamma ordningsregler på varje skola. Dessa ska vara framtagna i medverkan av eleverna och slutligen beslutas av rektor. Det tycks som om denna lagparagraf följs sämst på gymnasieskolorna. Enbart 77 procent av lärarna uppger att man har gemensamma ordningsregler. Det är också här eleverna medverkat i lägst utsträckning, bara 61 procent av de svarande gymnasielärarna uppger att eleverna medverkat när reglerna tagits fram. På grundskolan är det vanligare både med gemensamma regler och att eleverna medverkat, men det är tydligt att lagen inte följs på alla skolor.

Mer än hälften av lärarna i årskurserna 1–6 uppger att de instämmer helt eller till stor del i påståendet att en stor del av deras arbetstid går åt till att upprätthålla regler och studiero. Ordningsproblemen tycks minska med elevernas stigande ålder och bara 21 procent av lärarna i gymnasieskolan ger samma svar. Det är också skillnad på vilka ordningsproblem man upplever. I grundskolans tidigare år är stök och bråk i klassrummet absolut vanligast medan det i grundskolans senare år är vanligast att eleverna saknar rätt material och böcker. Samma problem är vanligast i gymnasieskolan tillsammans med sena ankomster.

Det är tydligt att vuxenvärlden i skolan, lärare, övrig personal, skolledning och föräldrar, inte står enade när det gäller arbetet för att upprätthålla ordning och arbetsro. Störst stöd finner lärarna hos varandra och annan personal, men även här finns brister. Stödet från skolledningen upplevs som sämre och stödet från föräldrar allra sämst.

I skollagen ges tre tydliga sanktionsmöjligheter när elever stör ordning och arbetsro. Det är möjligheten att utvisa eleven för resten av lektionen, möjligheten att begära att eleven deltar i kvarsittning och att omhändertaga störande föremål från eleverna. För rektor finns sedan en ytterligare sanktionsmöjlighet, att varna och slutligen stänga av elever från den ordinarie undervisningen för en viss tid.

För att lärare ska kunna använda sig fullt ut av dessa sanktioner krävs rutiner på skolan och här ser vi stora brister. Ytterst få skolor tycks ha rutiner för hur tillsynsplikten ska hanteras när elever visas ut ur klassrummet, hur kvarsittning ska anordnas eller hur tillvaratagande av föremål ska gå till i praktiken. Självklart kan lärare ha egna rutiner för detta, men om vuxenvärlden ska framstå som någorlunda enad gentemot eleverna underlättar det med rutiner. Vi kan också se att vissa skolor tycks ha rutiner som i själva verket beskär de rättigheter som skollagen ger lärarna. I vissa fall har rektorer beslutat att man inte får utvisa elever eller beordra kvarsittning samt beslutat om regler som säger att lärare först måste ha ”varnat” innan ett föremål tas omhand.

När det kommer till sanktionerna i praktiken, i lärarnas egna klassrum, ser vi att de flesta används i ganska liten utsträckning. I både gymnasie- och grundskola förekommer att elever

utvisas, men de flesta lärare uppger att de gör detta någon gång eller aldrig. Kvarsittning är ännu ovanligare och förekommer så gott som inte alls i gymnasieskolan. Den sanktion som faktiskt används är rätten att omhänderta störande föremål och det framgår ganska tydligt att det i huvudsak är mobiltelefoner det rör sig om. Något som det inte finns fog för i skollagen, men som förekommer, är att alla mobiler samlas in i början av skoldagen eller lektionen. Då slipper man problemet med att det ringer eller rings, spelas och så vidare vid fel tillfälle, men det är samtidigt en inskränkning av elevernas frihet och möjlighet att visa att de kan ta eget ansvar.

När en lärare tagit till någon av de tre sanktionerna känner de oftast det stöd de behöver från kollegor och skolledning, men ibland ett bristande stöd från föräldrarna. De öppna svaren tyder på att många föräldrar uppfattar det som mycket viktigt att deras barn alltid har tillgång till sin mobiltelefon under skoltid, oavsett om det är lektion eller inte.

Här ställs skolans fostransuppdrag till viss del på sin spets, vad skulle föräldrarna acceptera hemma? Är det okej att sitta med mobilen vid middagen, på slätkalaset eller när man pratar om något viktigt som hänt eller ska hända i familjen? När eleverna är i skolan tar lärare och övrig personal över fostransuppdraget och förväntas lära eleverna mer än bara ämneskunskaper. Det tycks som om stödet från skolledningen brister just när föräldrar ifrågasätter. Flera av de svarande lärarna uppger att skolledningen ställt sig på elevens och föräldrarnas sida när läraren menar att han eller hon enbart fullföljt sitt uppdrag, dels att fostra eleven, dels att ta ansvar för samtliga elevers arbetsro.

Hälften av lärarna som tagit till någon av sanktionerna uppger dock att de inte kritiserats av föräldrar för detta men det är ändå mellan 12 och 20 procent av lärarna som svarar klart ja på frågan och som också kan ge utförliga exempel på hur de kritiserats och varför. Det är ovanligt med direkt kritik från skolledning och kollegor, men märkligt nog förekommer den kritiken mest i gymnasieskolan. Där är det ytterst ovanligt att lärare tar till dessa sanktioner och det är tydligen också mindre accepterat inom skolorna att de används.

En bild som också framträder tydligt när det gäller gymnasieskolan är att lärarna saknar föräldrastöd när eleverna inte ställer upp på de regler som gäller. Det tycks som om det finns en brist i samsynen mellan föräldrar och lärare om vilket inflytande föräldrarna kan och ska ha över sina ungdomars liv. Lärarna efterfrågar föräldrastöd medan många föräldrar uppfattar sina äldre tonåringar som vuxna trots att de inte är myndiga.

Vår undersökning visar att:

- Skollagens regler kring trygghet och studiero inte efterlevs. Dels genom rena lagbrott, dels genom att lärarna inte ges förutsättningar att använda lagen som den är avsedd.
- Många rektorer måste ta ett större ansvar för att skolan har gemensamma ordningsregler och ge eleverna större inflytande när dessa tas fram. Det måste också vara tydligt hur regler och regelbrott följs upp.
- Många skolor behöver arbeta med sina rutiner kring de sanktionsmöjligheter som skollagen ger. Lärare behöver stöd inom skolan för att kunna genomföra sanktionerna och skolans egna regler får inte inskränka lärarens lagstadgade sanktionsmöjligheter.

- Dokumentation av de olika sanktionerna måste utvecklas, så att lärarna kan göra de noteringar som krävs enligt skollagen. Varje lärare ska inte behöva uppfinna ett eget system för detta, men man får inte heller ha så krångliga gemensamma system så att de inte blir praktiskt möjliga att använda.
- Det krävs ett större gemensamt vuxenansvar för ordningen i skolan. Lärare, övrig skolpersonal, skolledning och föräldrar måste vara mer eniga om ordning och arbetsro ska bli bättre.

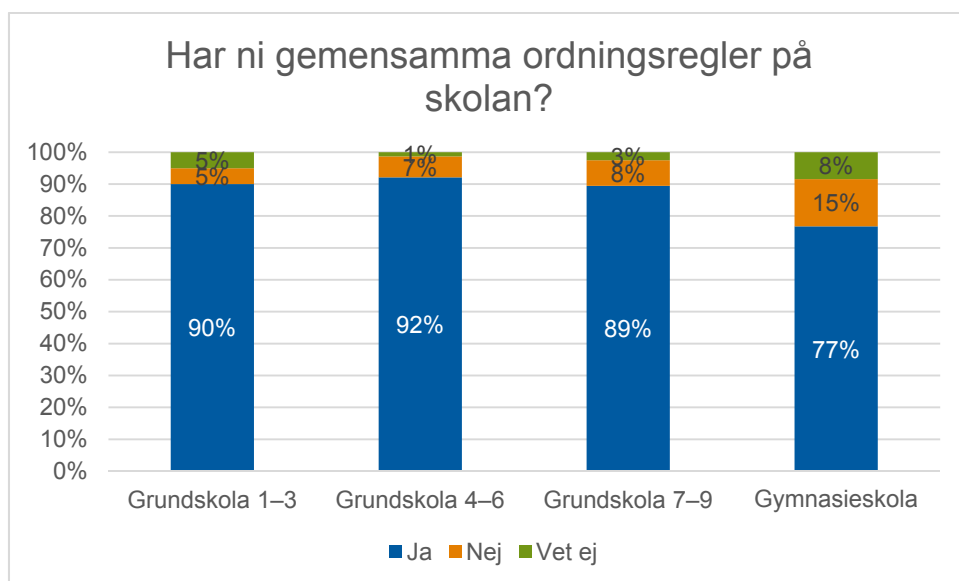
Undersökning

Frågorna i vår undersökning tar sin utgångspunkt i skollagens femte kapitel. Där beskrivs bland annat vilka åtgärder skolan och lärarna kan ta till för att upprätthålla trygghet och studiero i skolan. I bakgrundskapitlet på sidan 27–28 i rapporten redogör vi för de lagparagrafer som är relevanta för undersökningen.

Då enkätsvaren skiljer sig åt mycket tydligt beroende på var i skolsystemet de svarande lärarna arbetar har vi valt att redovisa resultaten uppdelade på årkurs 1–3, 4–6, 7–9 respektive gymnasieskolan. Det innebär att de dryga tio svar vi fått från lärare i särskolan faller bort. De är helt enkelt för få för att kunna dra några slutsatser. Under respektive rubrik inleder vi med att redovisa resultaten från de 80 lärare i årkurs 1–3 och 155 lärare i årskurs 4–6 som svarat på våra frågor. Därefter följer resultaten från de 484 lärare i grundskolans 7–9 och de 505 lärare i gymnasieskolan som svarat. Att det är så många fler lärare som undervisar äldre elever som svarat speglar vår medlemskår och gör att det går att generalisera mer utifrån dessa svar. Det är dock också fullt relevant att dra vissa slutsatser utifrån hur drygt 200 lärare för yngre elever uppfattar arbetet med ordning och studiero.

Ordningsregler

Ungefär 90 procent av lärarna som undervisar i grundskolan uppger att de har gemensamma ordningsregler på skolan.

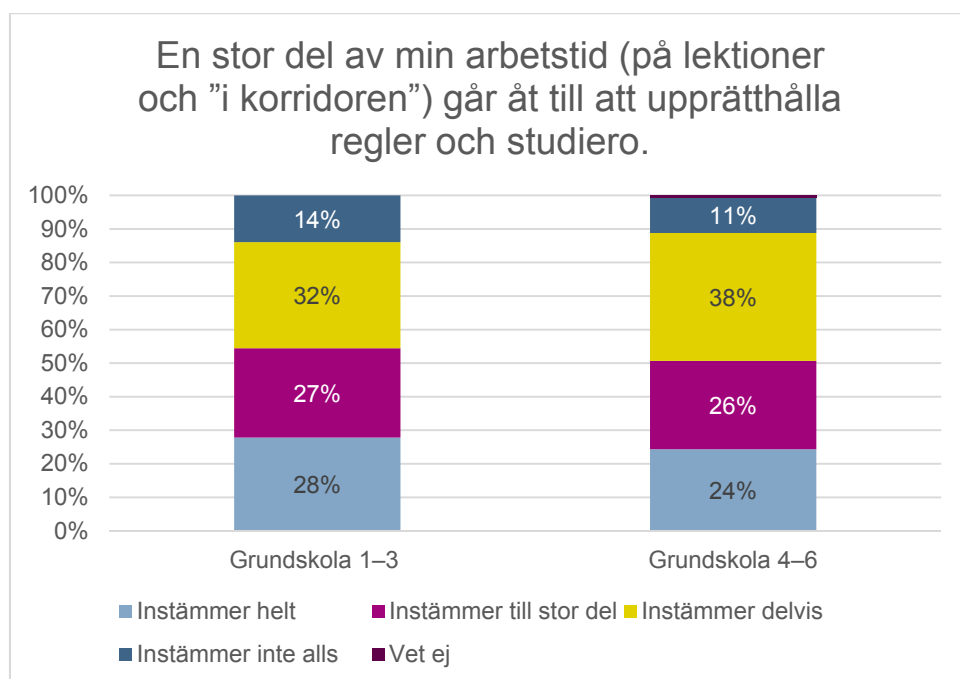

Kravet på att eleverna ska ha medverkat när ordningsreglerna tas fram följs något sämre, 71 procent av lärarna i 1–3 och 76 procent i 4–6 och 7–9 svarar klart ja. Eftersom enbart de som uppgivit att de har gemensamma ordningsregler på skolan svarat på den frågan är det ungefär en tredjedel av lärarna som menar att eleverna inte fått möjlighet att vara med och ta fram ordningsregler för skolan.

I gymnasieskolan är det mindre vanligt med gemensamma ordningsregler, lärarnas svar tyder på att skollagen här bryts på nästan en fjärdedel av skolorna. Det är också endast 61 procent av lärarna som uppger att eleverna medverkat när reglerna tagits fram, vilket motsvarar ungefär hälften av samtliga svarande gymnasielärare.

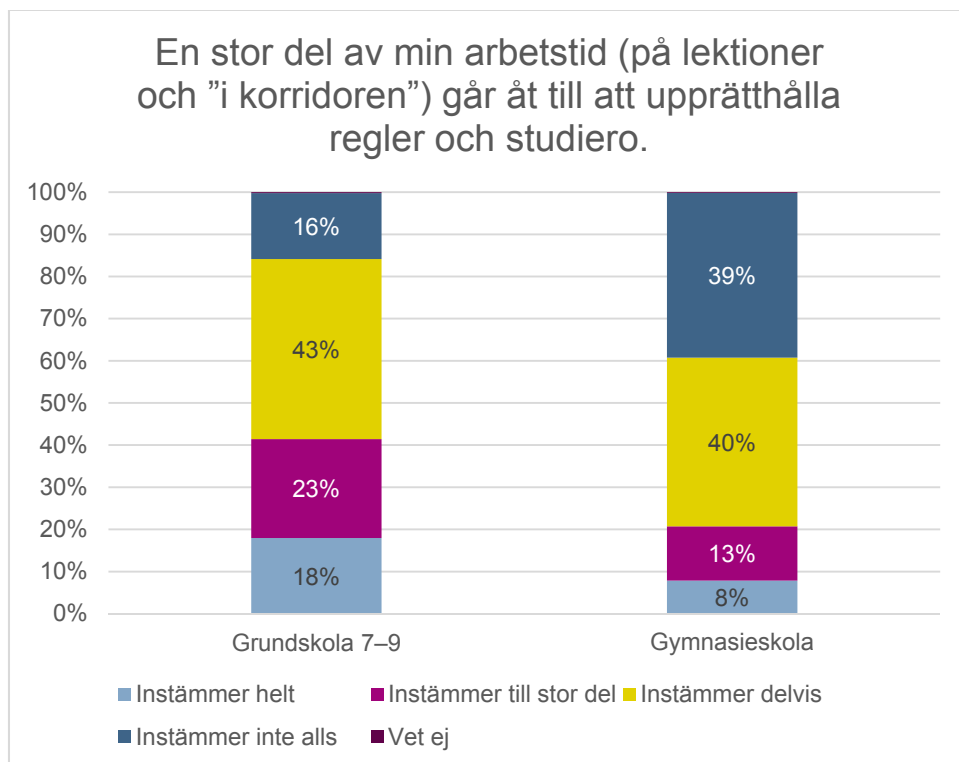
Ordningsproblem

För att få en bild av hur stora ordningsproblemen är bad vi lärarna svara på påståendet:

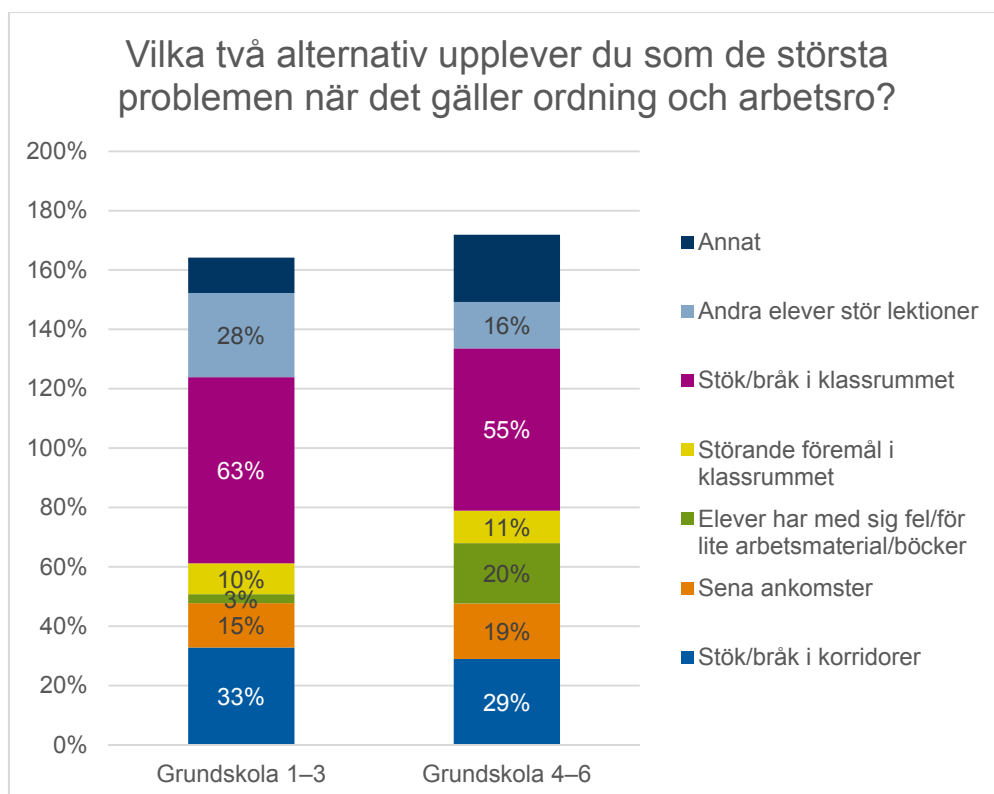

Drygt hälften av lärarna instämmer helt eller till stor del. Däremot vet vi inte vad varje enskild lärare lägger i begreppet ”en stor del av min arbetstid”, men det är ändå uppenbart att detta är något som upptar många lärares tid. När det gäller de yngsta eleverna är förstås att formas till ”skolelev” något som måste läras in, och som i vissa fall innebär att läraren måste markera gränser kring just regler och studiero. Att så många som 24 procent av lärarna i årskurs 4-6 uppger att de till stor del instämmer i påståendet är något mer anmärkningsvärt.

Att ordningsproblem är kopplat till skolans fostransuppdrag ser vi tydligt i det faktum att lärarnas upplevelse av att behöva lägga tid på detta minskar med elevernas ålder. Skillnaden mellan 1-3 och 4-6 är marginell men i årskurs 7-9 är andelen lärare som svarar att de instämmer helt eller till stor del nere i 41 procent och i gymnasieskolan endast 11 procent.

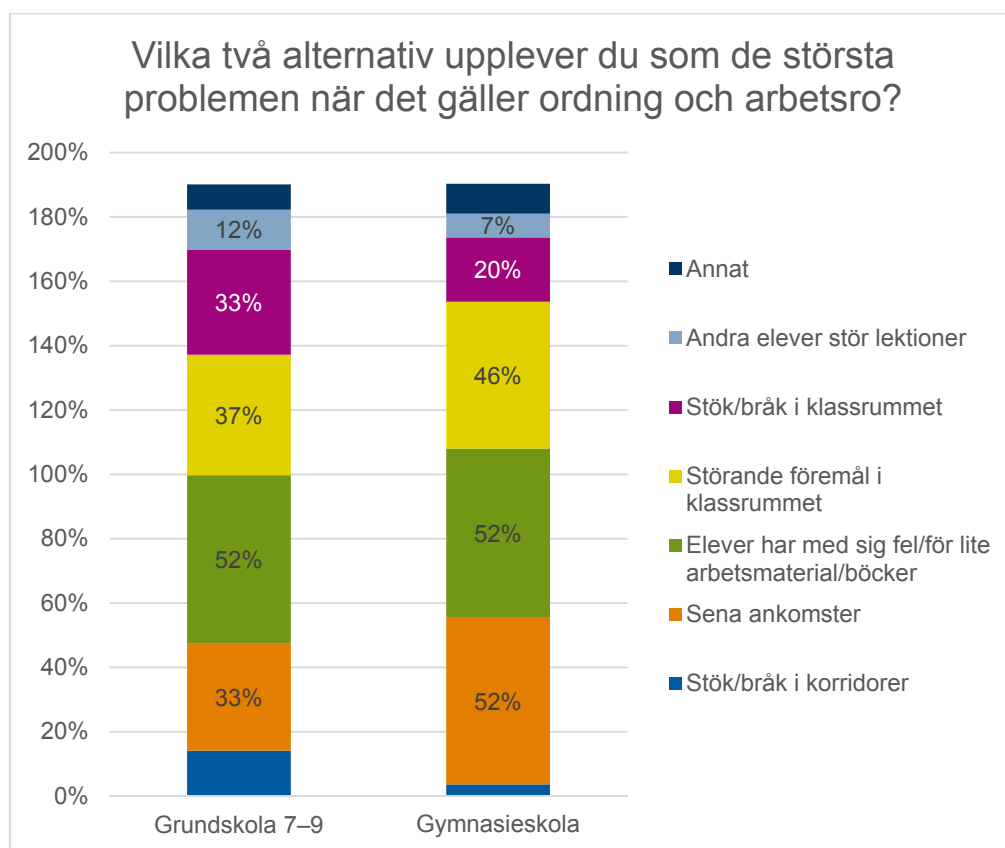
Den följande frågan ställdes inte alls till de lärare som uppgav "stämmer inte alls" på förra frågan. Av de andra ville vi gärna få svar på vilka ordningsproblem som är mest förekommande. Varje lärare fick ange maximalt två svar, varför summan i de två staplarna är närmare 200 procent.

Den absolut vanligaste kategorin är stök/bråk i klassrummet och om vi till det lägger att många som svarat ”annat” uppger ”prat” och liknande som alternativ så framstår olika former av orolighet i själva klassrummet som klart vanligast. Bland lärare som instämmer helt i påståendet i frågan innan är problemen med stök i klassrummet ännu större, då uppger runt åtta av tio detta alternativ. Det är visserligen en ganska liten grupp, totalt drygt 50 svarande i årskurs 1–6, men det tycks ändå som om de lärare som upplever störst problem upplever dem just i undervisningssituationen i klassrummet.

Näst vanligast är kategorin stök/bråk i korridorer, något som förstås också ska tas på allvar. Att elever stökar under rast är ändå både mer accepterat och acceptabelt än att det får ta tid av undervisningen. Det är också ganska anmärkningsvärt att det redan i tidiga årskurser är problem med sena ankomster, två av fem lärare i årskurs 4–6 uppger detta som ett av de två största problemen.

En fråga som fått mycket uppmärksamhet, inte minst i media, är mobiltelefonernas vara eller inte vara i skolan och klassrummet. Dagens moderna telefoner kan vara lösningen på både dator- och miniräknarbrist, men samtidigt utgöra ett störande moment om det ringer eller om de används till annat som inte rör undervisningen. Skollagen ger nu utrymme för att tillvarata föremål som stör undervisningen, det kan vara en mobiltelefon men också något annat som används på ett icke avsett sätt. Både i årskurs 1–3 och 4–6 uppger en av tio lärare att störande föremål är ett av de två största problemen, alla de andra störningsmoment vi föreslagit är alltså vanligare. (Utom i årskurs 1–3 där det är ytterst ovanligt att eleverna har med sig fel böcker/material.)

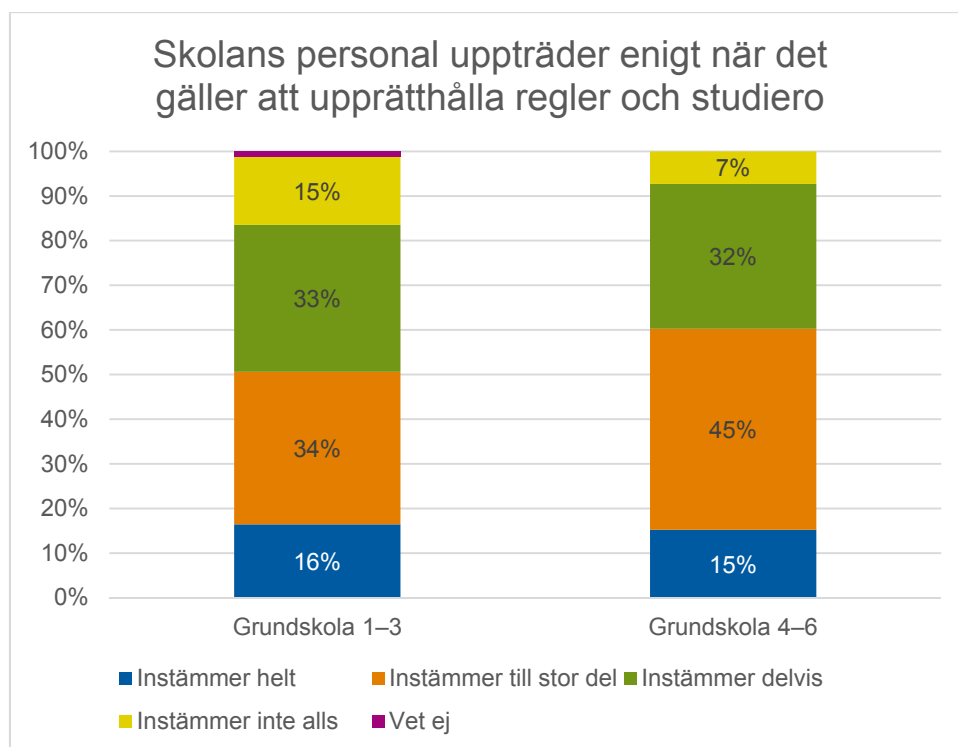

Bland de äldre eleverna ser vi att störande föremål är betydligt vanligare än bland de yngre, nästan hälften av gymnasielärarna uppger detta som ett av de två största problemen. Vi ska då

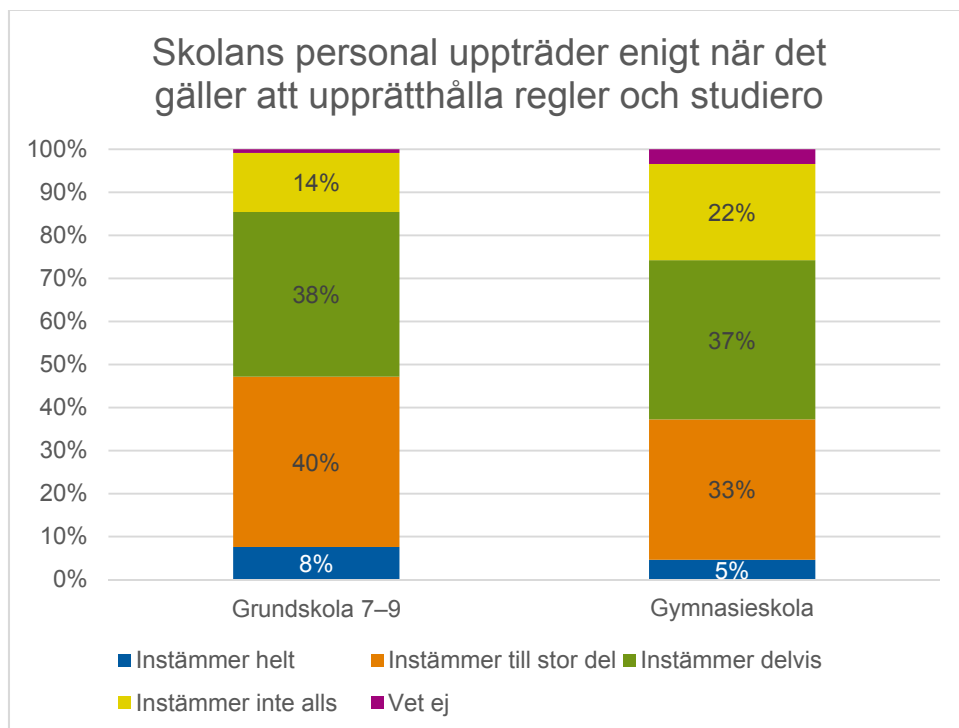
komma ihåg att 40 procent inte svarat på denna fråga eftersom de inte upplever ordningsfrågan som ett stort problem. Det absolut vanligaste ordningsproblemet i både grundskolans 7–9 och gymnasieskolan tycks vara att eleverna har med sig fel eller för lite arbetsmaterial och böcker. Skillnaden mot de tidigare skolåren beror förstås till viss del på att eleverna då i större utsträckning har hemklassrum med sitt skolmaterial nära till hands. Samtidigt bör man kunna ställa högre krav på ungdomar som går i högstadiet och gymnasiet. Undervisningen blir troligtvis inte bara sämre för eleverna som saknar material utan även för de andra eleverna som kanske måste dela böcker, lyssna på ”tjat” om vikten av att ha med sig rätt saker. Vid samarbeten är det förstås ett stort problem om de man arbetar tillsammans med inte har med sig det som behövs.

De skillnader vi redovisar nedan återspeglas till viss del i frågan som inleder nästa avsnitt, nämligen huruvida skolans personal står enad kring upprätthållandet av regler och studiero.

Lärares stöd av varandra och andra

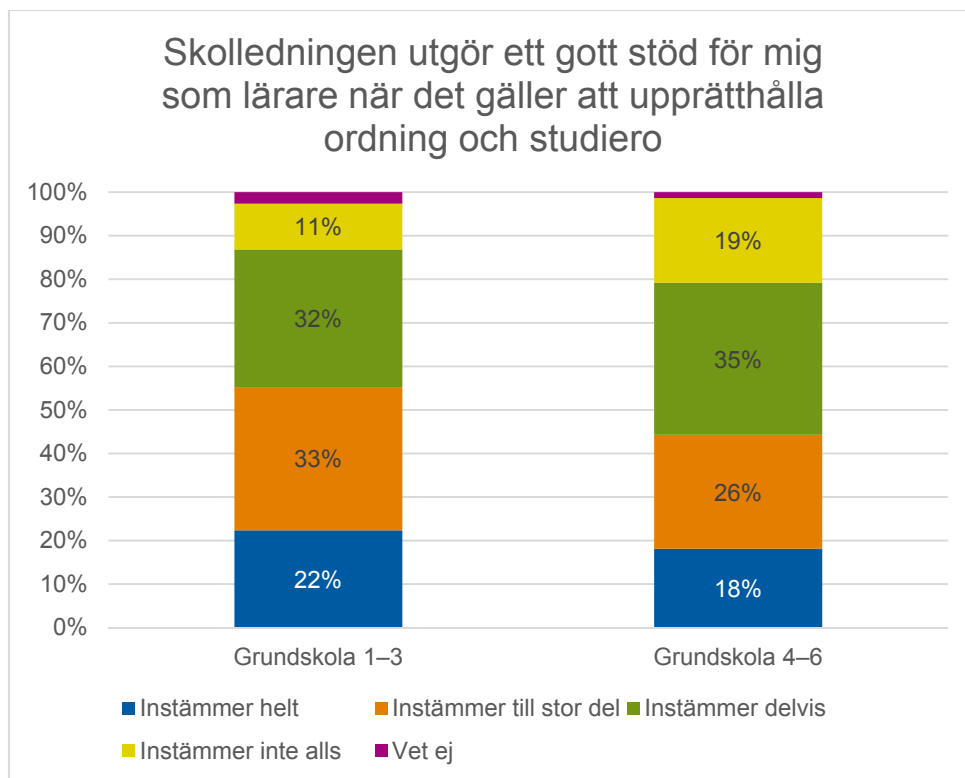

Fem av tio lärare i årskurs 1–3 och sex av tio i årskurs 4–6 uppger att personalen står någorlunda enad kring arbetet med regler och studiero. För de yngsta eleverna innebär det att hälften av lärarna upplever att så inte är fallet, vilket förstås inverkar menligt på hur reglerna efterföljs. Det tyder också på att personalen inte gemensamt arbetat med reglerna. Visserligen står det bara uttryckligen att eleverna ska vara involverade och rektor besluta om reglerna men om de inte är förankrade bland personalen riskerar de att bli riktlinjer snarare än regler.

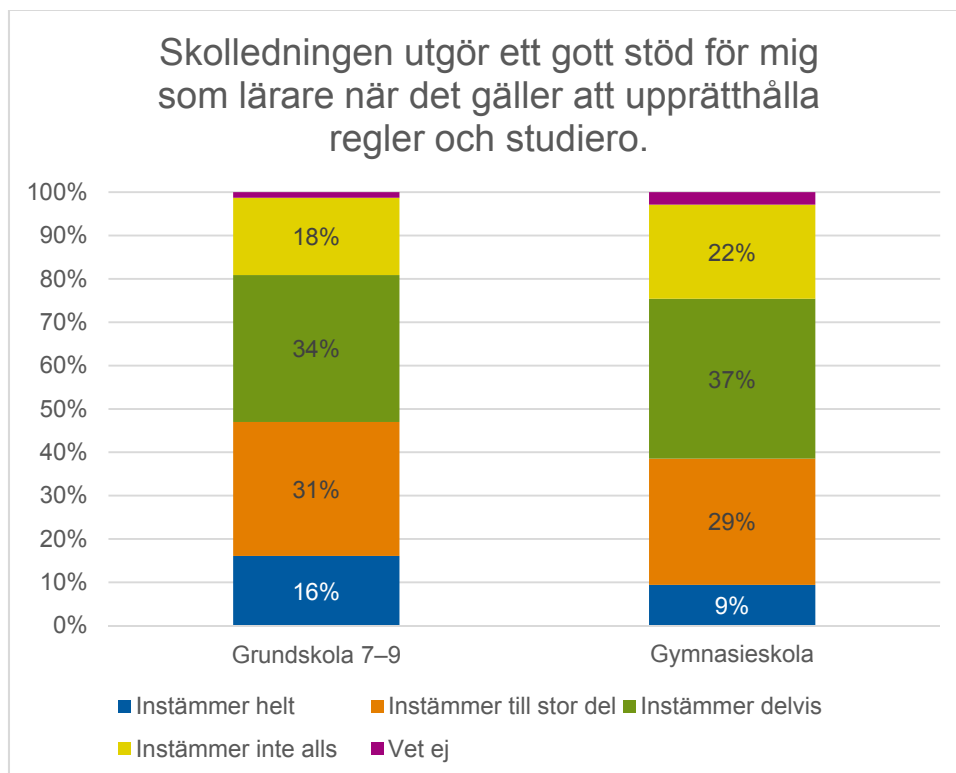
Bland lärare för de äldre eleverna är det färre än bland de yngre som instämmer helt i påståendet, och bland gymnasieskolans lärare är det också färre än bland de övriga som instämmer till stor del. Den tydligaste skiljelinjen för den här frågan tycks dock gå mellan lärare i grundskolan och gymnasieskolan. Drygt två av tio gymnasielärare uppger att personalen inte alls står enig, samtidigt ser vi att de upplevda ordningsproblemen är färre på gymnasieskolan vilket gör att behovet av enighet kanske inte är lika stort.

Det talas ofta om vikten av att eleverna vet vad som gäller ifall reglerna inte följs – frågan är om personalen vet vad som gäller ifall de inte bidrar till att reglerna följs? Det för oss in på en annan fråga vi ställt, nämligen ifall man upplever skolledningen som ett stöd när det gäller att upprätthålla ordning och studiero.

Bland lärarna som undervisar de yngsta eleverna finner en majoritet stöd hos skolledningen. Det är 55 procent som anger något av de två mer positiva alternativen medan drygt fyra av tio uppger något av de mer negativa. Hos lärarna som undervisar elever i årskurs 4–6 är det upplevda stödet lägre, 44 procent svarar något av de två positiva alternativen mot 54 procent som svarar något av de mer negativa alternativen.

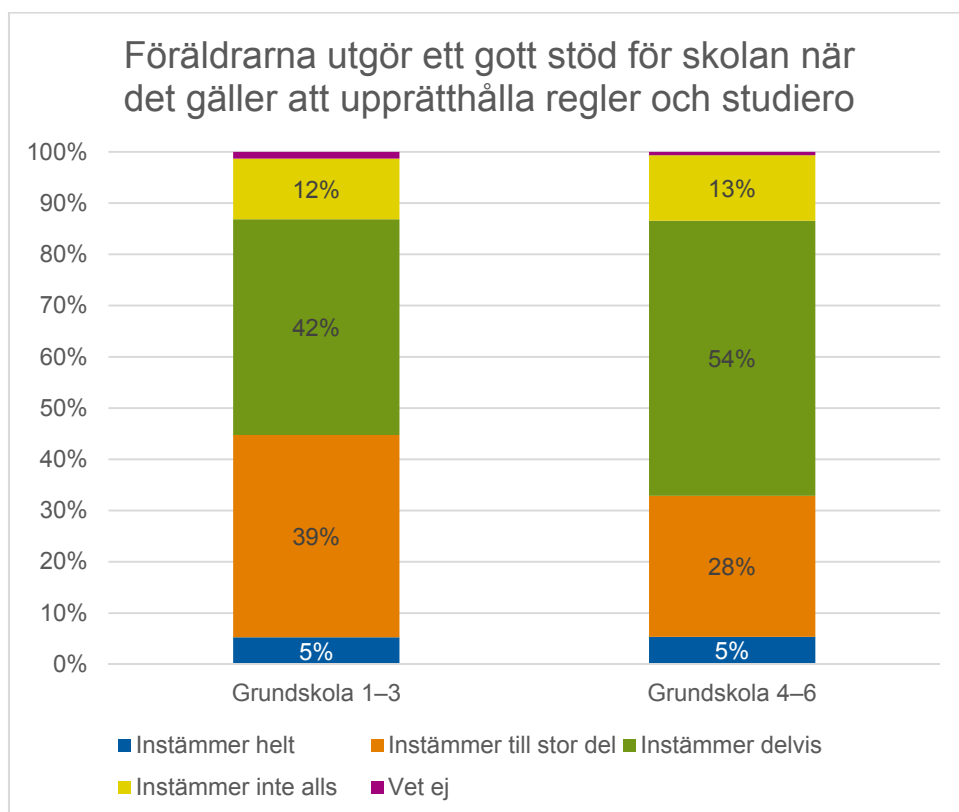
De som svarat att stödet brister har fått en följdfråga, på vilket sätt stödet brister. Det framgår tydligt att man upplever sina rektorer som frånvarande i verksamheten och att man därför har svårt att få förståelse för de bekymmer man beskriver. Många vittnar också om en oförmåga hos skolledningen att ”stå upp emot vårdnadshavare” som inte ser problemen eller inte vill samarbeta kring lösningar. Några svarar att viljan visserligen finns hos skolledningen men att det inte finns resurser att sätta in för att möta de behov som vissa elever har för att kunna fungera bra i skolmiljön.

Lärarnas upplevda stöd från skolledningen sjunker med elevernas stigande ålder. Det är mindre än hälften så vanligt att gymnasielärare svarar instämmer helt än att lärare i årskurs 1-3 gör detsamma. Självklart är behovet av stöd olika eftersom att ordningsproblemen är olika. Lärarna i de tidigare åren behöver stöd för hur de kan arbeta med ”stökande” elever medan lärarna i gymnasiet behöver stöd för hur de kan arbeta med till exempel sena ankomster. Självklart skulle tydlighet från skolledningen med bestämda konsekvenser och kanske krav på mer enhetlig hållning från lärarna kunna bidra till förbättringar. Detta syns inte minst i de kommentarer lärarna lämnar kring detta. En lärare skriver: ”Skulle behöva rektor som sätter skolkultur, att det är det här som gäller, med auktoritet. Skulle vara lättare för läraren att bära upp disciplinen då.” En annan skriver: ”Vi har gemensam policy och regler, till och med på hemsidan, men skolledningen följer inte upp eller påminner personalen om vad vi har överenskommit, när en del struntar i de gemensamma ordningsreglerna.”

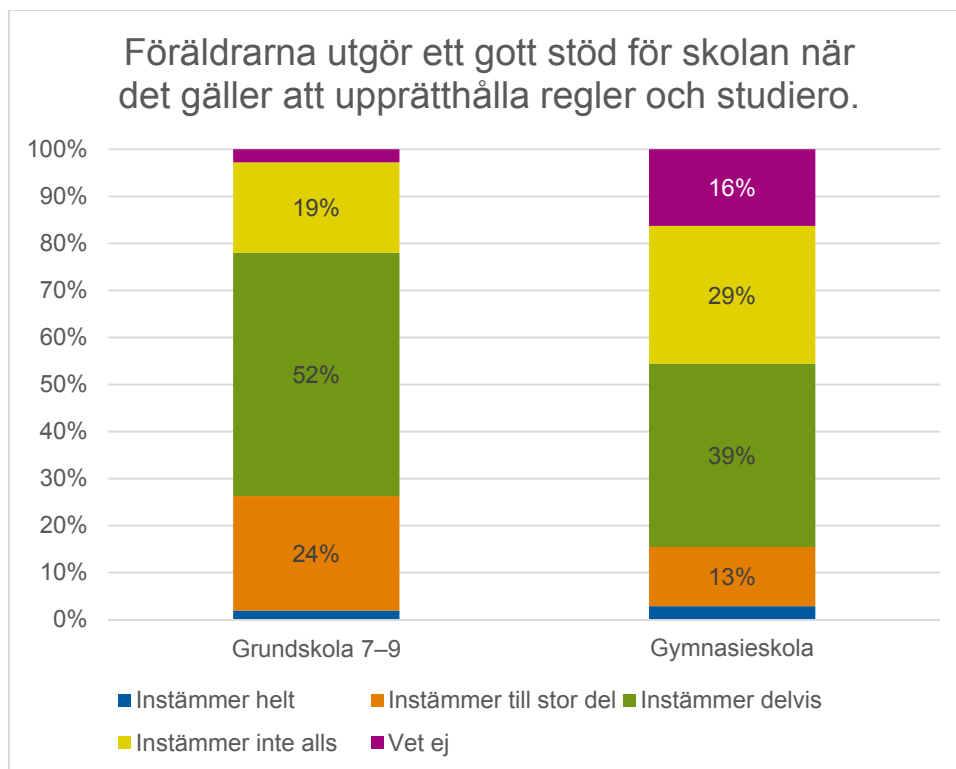
Vi ställde också en fråga om huruvida skollagen utgör ett gott stöd och där är resultatet ytterligare något sämre, det beror till viss del på att de upplever att skollagen inte har implementerats fullt ut på skolan. Det rör sig alltså om att de möjligheter som skollagen ger inte kommit lärarna till nytta utan att det fastnat i bristande rutiner på skolnivå. Vissa lärare önskar att skollagen skulle vara ännu tydligare och mer konkret. När det gäller skollagens möjligheter syns inga stora skillnader mellan de olika lärargrupperna.

Slutligen frågade vi lärarna hur de upplever stödet från föräldrar i dessa frågor.

När det gäller de två ytterligheterna är det ingen skillnad mellan svaren från lärarna som undervisar i årskurs 1-3 respektive 4-6. Fem procent i båda grupperna instämmer helt och 12 respektive 13 procent instämmer inte alls. Det är alltså mer än dubbelt så vanligt att man instämmer helt i att skolan saknar föräldrastöd än att man upplever att skolan har föräldrarnas stöd fullt ut. I de två mellersta alternativen ser vi att lärarna för de lite äldre eleverna upplever ett något sämre föräldrastöd än de som har de yngsta eleverna. Detta kan möjligen kopplas till att de yngre eleverna oftare har fritids och att det därmed finns en mer naturlig kontakt mellan skolan och föräldrarna.

Det är ändå anmärkningsvärt att det i båda grupperna av lärare är en majoritet som uppger att föräldrastödet är svagt. I kommentarerna ser man att det förstås rör sig om vissa föräldrar, inte alla. Det framgår dock tydligt att man önskar ett bättre samarbete kring de elever som har olika typer av skolsvårigheter och som därför lätt blir de som stökar. En vanlig kommentar från lärarna är att föräldrarna antingen inte inser att deras barn betar sig olika i skolan och hemma eller inte har förmåga att göra något åt det. Det är tydligt att många lärare känner sig ifrågasatta när de beskriver hur elever uppför sig i skolan. En av lärarna i årskurs 4-6 skriver: ”Många föräldrar går i försvarsställning och förstår inte att vi måste jobba gemensamt för att nå resultat.”

Vi ser återigen att den tydligaste skiljelinjen går mellan grundskola och gymnasieskola, vilket i sig inte alls är förvånande. Vissa av de tillfrågade lärarna har säkert undrat varför vi ens ställer en sådan fråga om gymnasieskolan, men under den första gymnasietiden är samtliga elever omyndiga och vissa är det till och med halvvägs in på det tredje året. Bland de öppna svaren syns det tydligt att många gymnasielärare snarare uppfattar föräldrarnas sätt att blanda sig i som ett problem i sig. Vissa föräldrar menar uttryckligen att de inte ska lägga sig i, att det är skolans sak att diskutera ordningsfrågor med ”nästan vuxna”. Andra lägger sig i åt andra hållet och ifrågasätter skolans regler om till exempel tysta mobiltelefoner.

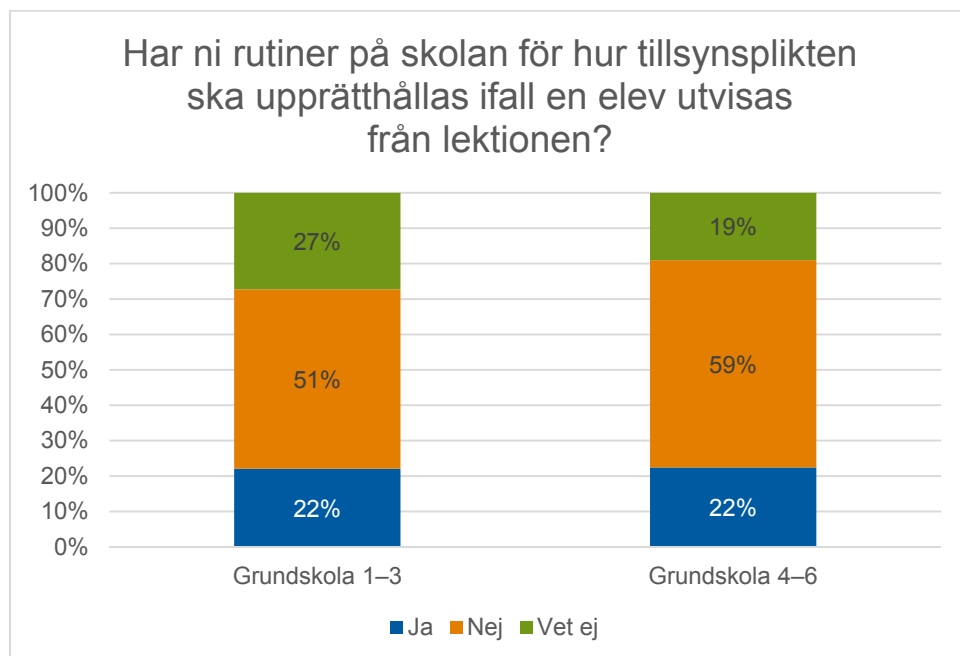
Då vi ser att en stor grupp elever inte klarar gymnasieskolan i dag kanske det är så att det behövs ett större föräldrastöd under den tid eleverna är omyndiga. En sextonåring är förstås fullt ansvarig för sitt beteende, men kan nog inte ensam anses kunna förstå sitt beteendes konsekvenser, där behövs att skola och föräldrar tillsammans står upp för vad som gäller.

En gymnasielärare skriver: ”Föräldrarna är bra överlag, men bara det faktum att man som förälder inte tvekar att ta semester eller annan ledighet för sitt barn stup i ett, skickar ju ändå signaler om att skolan inte är så viktig. Och på så sätt undergrävs ju även skolans ordningssträvan i stort. Man önskar nog gärna att vi håller ordning och gärna ger många prov, old school style, men är kanske sämre på att hjälpa sitt barn att ta studieansvar.” En annan skriver: ”Vissa föräldrar sätter inte gränser för sina barn och skrattar bara då man vid utvecklingsamtal pratar om att det kan behövas stöd och regler avseende spel på dator på nätterna så att eleven inte orkar till skolan alternativt att de tar sitt barns parti då det är helt självklart att de skall kunna ringa sina barn när som helst under skoldagen.”

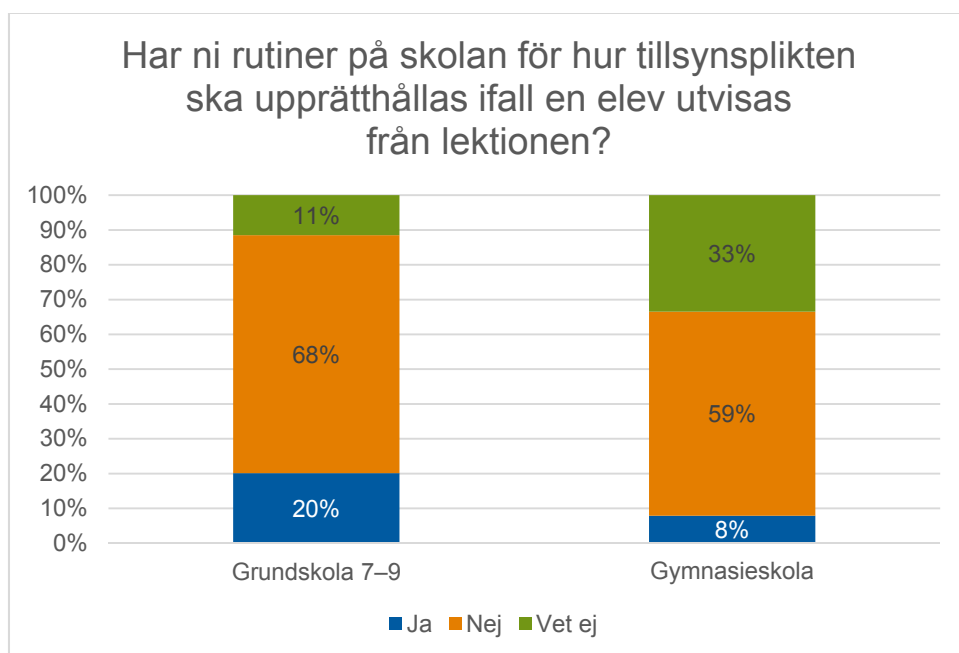
Rutiner kring skollagens sanktionsmöjligheter

Då skollagen ger möjlighet till vissa sanktioner tänkta att bidra till ordning och studiero har vi ställt konkreta frågor till lärarna om dessa.

De följande frågorna handlar om de rutin- och dokumentationskrav som följer på dessa sanktioner.

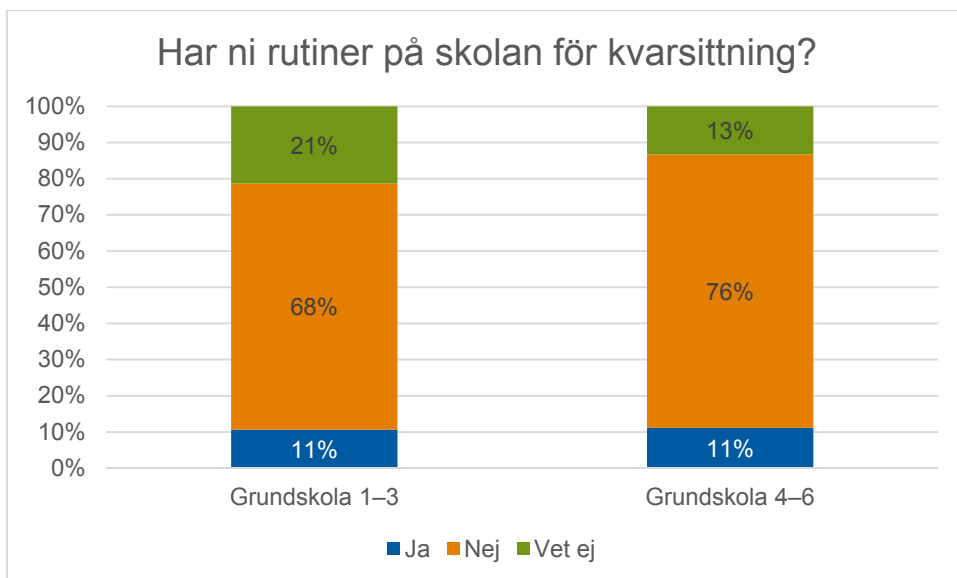

Det är uppenbart att sådana rutiner är klart ovanliga. En av fem lärare uppger att man har rutiner för detta på skolan. Det innebär att övriga lärare själva, kanske vid varje enskilt tillfälle, måste fundera över huruvida det ens är möjligt att utvisa en störande elev. Vi frågade också hur man faktiskt gör och det visade sig att frågan tolkades lite olika. Vissa beskriver hur de gör när det inträffar, till exempel att eleven sitter i ett grupprum. Andra beskriver i stället rutinerna för att komma till rätta med problemet, vilket också är intressant. En av lärarna besvarade utifrån båda aspekterna: ”Om en elev utvisas så ska läraren skriva ett dokument om vad som inträffat, ökar vår arbetsbelastning om man har en stökig klass! Man måste se till att det finns en vuxen i närheten av eleven som visas ut så att eleven kan arbeta på annan plats.”

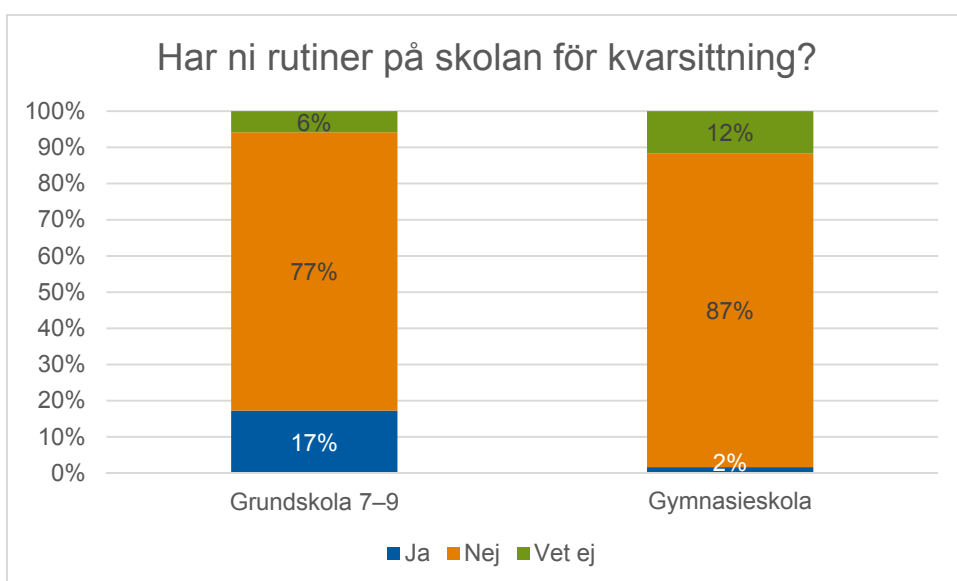
Att åtta procent av lärarna i gymnasieskolan svarar ja är anmärkningsvärt med tanke på att man gentemot dessa elever inte alls har samma tillsynsplikt som mot grundskoleelever. I de öppna svaren ser vi att det man syftar på snarare är att man har rutiner kring själva händelsen, ofta kopplat till närvarokontrollen, men också till korrigerande av elevens beteende. En gymnasielärare skriver: "Eleven utvisas och sedan går jag till rektor och vi fyller i en lapp som rektor sedan lämnar till barn- och utbildningsnämnden." En annan skriver: "Samtal med eleven direkt efter lektionen. Om det upprepas tar läraren kontakt med mentorn, som i sin tur tar kontakt med skolledningen." Ytterligare en skriver att: "Vi skall skriva en redogörelse vilket tar tid, vilket vi inte känner att vi har, ytterligare pålaga för oss lärare som tar tid från undervisningen." Det sista svaret kan kopplas till den följdfråga vi ställde nämligen huruvida man har rutiner på skolan för hur utvisning av elever ska dokumenteras. Resultaten på den frågan är ungefär desamma som på frågan ifall man har rutiner för själva utvisningen.

När det gäller de svarande lärarna som arbetar i årskurs 7-9 ser vi att resultaten är ungefär desamma som för de andra årskurserna i grundskolan, en av fem uppger att man har rutiner. På frågan hur dessa ser ut får vi här nästan enbart exempel på hur man faktiskt upprätthåller tillsynsplikten. Exempelen är många och varierande: "Ringer korridorvärd som tar hand om elev." eller "Meddelar rektorn via mejl och ringer/mejlar rastvärd att elev är 'utvisad' från lektion. Meddelande går också hem till föräldrar från skolplattform eller efter lektionen med ett telefonsamtal." I det andra exemplet ser vi också hur kravet på dokumentation följs. Ytterligare en variant är: "Eleven får en lapp med sig till personen som har hand om utvisade elever. Där står det varför eleven är utvisad och vad eleven ska jobba med." Bland den stora merparten skolor som uppenbarligen saknar rutiner finns det alltså exempel att hämta hos dem som har utarbetade rutiner. Alla exempel vi fått innebär inte att det finns särskild personal utan flera beskriver att eleven får vänta utanför klassrummet för att vid första möjliga tillfälle få instruktioner av läraren. Detta fungerar dock inte alltid som en lärare beskriver: "Efter fem minuter går vi ut till den snällt väntande eleven, som naturligtvis avvikit under tiden vi återfått ordning i salen."

När det gäller rutiner för kvarsittning är det ännu mer ovanligt att man har detta, bara elva procent av lärarna i årskurs 1-3 respektive 4-6 svarar att detta finns. Som vi kommer att se längre fram i rapporten är det inte så vanligt förekommande att den möjlighet till kvarsittning som skollagen ger används, men eftersom att möjligheten finns borde det ju ändå finnas rutiner för detta på varje skola. Bland de få exempel vi fått av de svarande lärarna ser vi att man gör olika, vilket är fullt möjligt, bara man bestämt hur man gör. Ett exempel är ”Varje lärare ordnar så att det blir tillfälle för eventuell kvarsittning, oftast samma dag om möjligt. Kan vara under en rast om inte i slutet av dagen.” Ett annat exempel: ”Rullande schema för alla pedagoger varje fredag.”

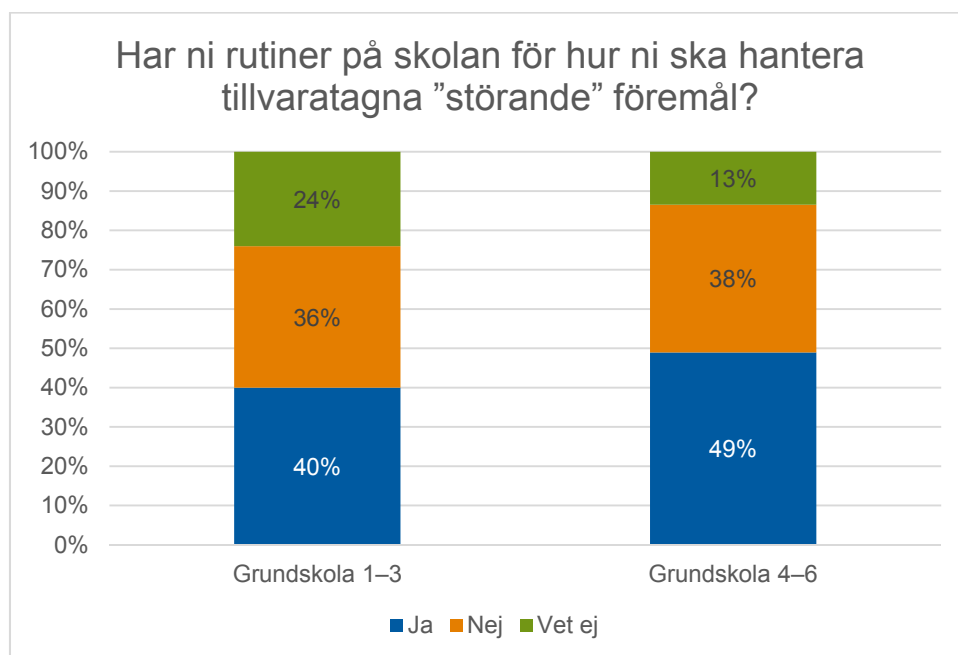
Det är ännu ovanligare att man har rutiner för att dokumentera eventuell kvarsittning, bara tre procent av lärarna i 1-3 och åtta procent av lärarna i 4-6 svarar ja på den frågan. Det är uppseendeväckande med tanke på skollagen ställer krav på att varje sådan händelse ska dokumenteras. Utan fasta rutiner för detta är det svårt att tro att skollagen följs i detta hänseende.

När det gäller gymnasieskolan får svaret ställas mot det faktum att ytterst få av lärarna där (som vi ser i en senare fråga) låter elever sitta kvar. Frågan är ju lite som den med ”hönan eller ägget”, finns inget behov av kvarsittning eller är det bristen på rutiner som gör att möjligheten inte tillämpas? Bland de få exempel vi fått väljer vi att lyfta fram detta: ”Elev som blir ålagd kvarsittning får sitta kvar på skolan en specifik eftermiddag efter ordinarie skoldag. Tillsynen sköts av rektor.”

Bland lärarna i årskurs 7–9 är det något fler än i de andra årskurserna i grundskolan som uppger att det finns rutiner för kvarsittning. Det är tämligen vanligt att man betraktar kvarsittning som något negativt, som ett straff, därför är detta exempel vi fått från en av de svarande högstadielärarna intressant: ”Vi erbjuder eleverna tid på onsdagar. Detta för att de ska bli varse att det är de som förlorar på att bli utvisade under en lektion, eller komma försent etc. Det är de som förlorat undervisningstid vid tillfället, och därmed inte får samma möjlighet som sina kamrater till utveckling i det missade ämnet. Vi har lärare på plats och undervisande lärare (i missat ämne) skickar material till ’kvarsittningsläraren’.” En annan lärare skriver: ”Vi får egentligen inte enligt rektor använda oss av kvarsittning.” vilket är intressant eftersom skollagen ger lärarna denna rätt, något som knappast rektor kan sätta sig över. En något överraskande variant är denna: ”Vi kontaktar hemmet, gör upp en tid och föräldrarna sitter med sina barn.”

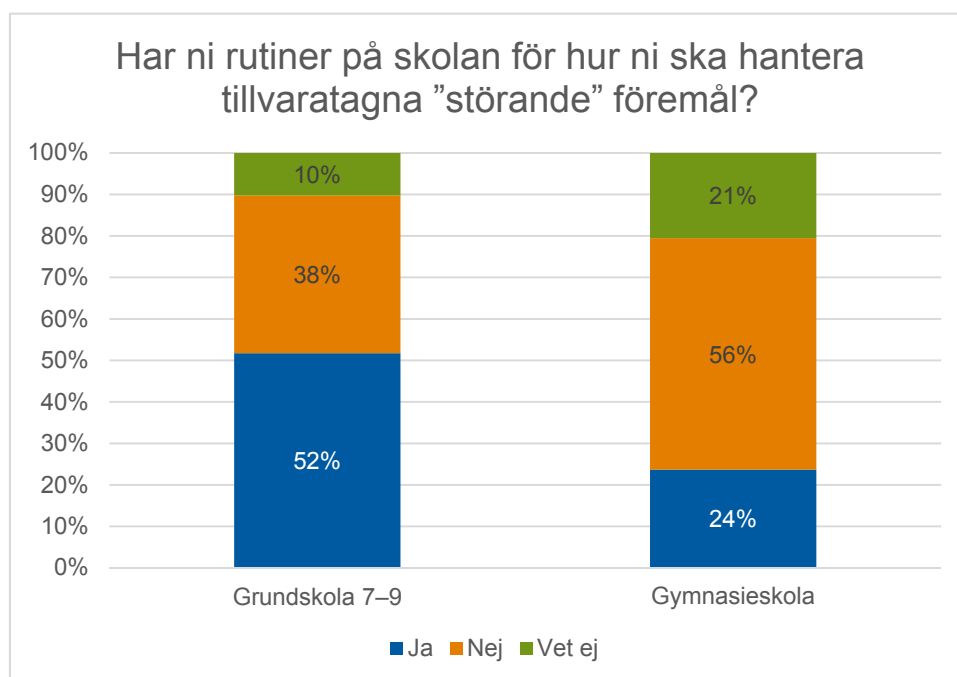
Den sista frågan kring rutiner ställde vi om den omdiskuterade möjligheten att tillvarata störande föremål.

Det är tydligt att frågan inte bara är den mest omdiskuterade av de olika disciplinära åtgärderna, den är också uppenbarligen mest aktuell ute på skolorna. 40 procent av lärarna i årskurs 1–3 och 49 procent av lärarna i årskurs 4–6 uppger att det finns rutiner för detta. Bland exemplen på hur rutinerna ser ut ser vi återigen en stor variation, men det viktiga är inte hur man gör utan att man vet vad man ska göra. Det tycks dock råda en del oklarheter kring de möjligheter som skollagen ger, för vissa av de rutiner man beskriver är inte helt förenliga med lagen. De rutiner som beskrivs varierar mellan att samla in alla mobiler ”innan” de blir störande, alltså vid lektionens eller skoldagens början, behålla föremålet i ett låst skåp i klassrummet till lektionens slut och att lämna in föremålet på expeditionen för återlämnande

vid skoldagens slut. Vissa har också som rutin att föräldrarna alltid informeras medan vissa bara blandar in föräldrarna vid upprepat beteende eller om det är skadliga föremål av något slag.

Skollagen ställer krav på att man ska dokumentera ifall föremål omhändertas längre än till den pågående lektionens slut. Många av lärarna beskriver dokumentation som en del av rutinerna men på den direkta frågan ifall man har rutiner för dokumentation av omhändertagande av föremål svarar bara åtta procent av lärarna i årskurs 1–3 och 15 procent av lärarna i årskurs 4–6 att sådana finns. Troligtvis är det vanligast att föremål återlämnas efter lektionens slut, men som med all annan dokumentation, finns inga rutiner finns risk att kravet i skollagen inte heller följs när föremål väl tas omhand för längre tid.

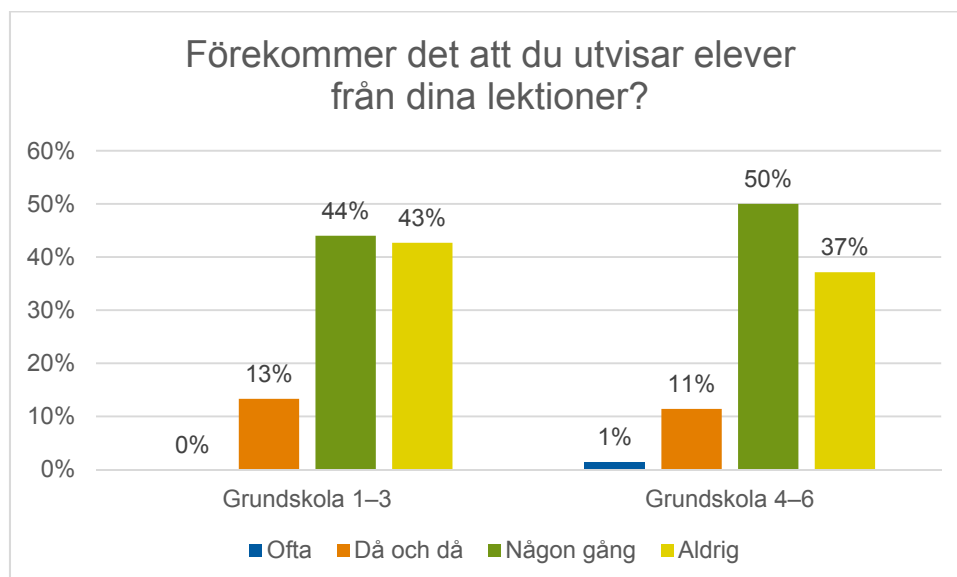
Det är intressant att det är vanligare med rutiner för omhändertagande av föremål i grundskolans 7–9 än i gymnasieskolan när det av en tidigare fråga tycks som om detta är ett mer förekommande problem i gymnasieskolan. Möjligen uppfattar man inte behovet av att "göra lika" så viktigt i gymnasieskolan utan att eleverna där mer accepterar att det går till på olika sätt hos olika lärare.

Bland lärarna i årskurs 7–9 uppger i alla fall fler än hälften att man har rutiner och bland de exempel som ges tycks det ganska vanligt att föremålen (oftast mobiltelefoner) alltid överlämnas till rektor/expedition och då återlämnas vid skoldagens slut. Det innebär att det enligt skollagen då uppstår ett krav på att händelsen ska dokumenteras. Med tanke på att endast 17 procent av högstadielärarna uppger att de har rutiner för dokumentation är det knappast troligt att detta alltid görs. Även i årskurs 7–9 förekommer att alla mobiler samlas in "i förebyggande syfte" men vanligast tycks vara att störande föremål tas om hand av läraren och sedan återlämnas vid lektionens slut. En lärare skriver: "Mobiler får tas ifrån eleven om man sagt till och varnat innan." vilket också är intressant eftersom skollagen inte säger något om att man ska ha "varnat innan" vilket är fallet när det gäller utvisning ur klassrummet. Det tycks alltså som om vissa av de rutiner som tillämpas på skolorna innebär att man beskurit de befogenheter som skollagen ger läraren. Det finns förstås inget som hindrar att läraren själv väljer att

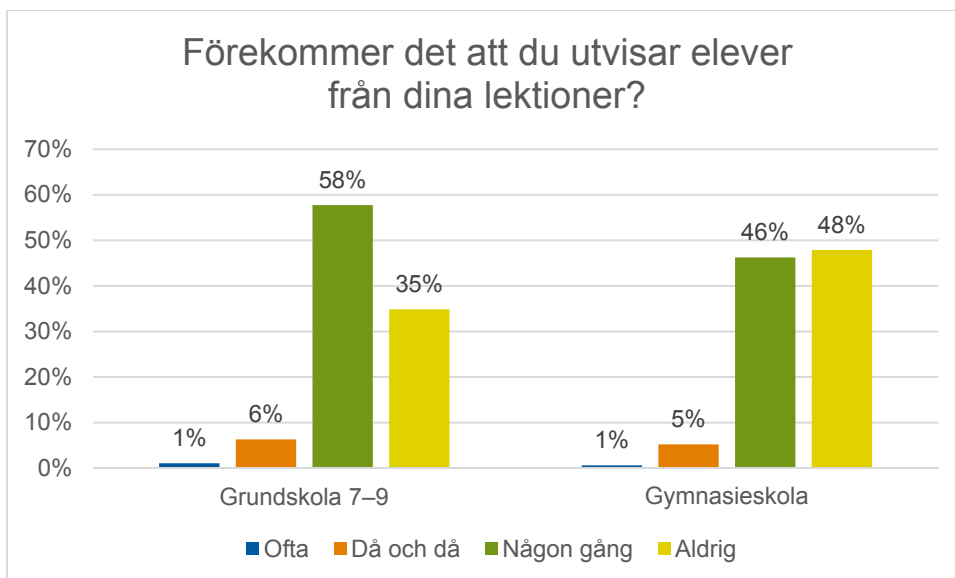
eleverna först ska ges ”en varning” men det är alltså enligt lagen upp till läraren själv att bestämma, inte något man kan bestämma om i gemensamma rutiner för skolan.

Skollagens sanktionsmöjligheter i praktiken

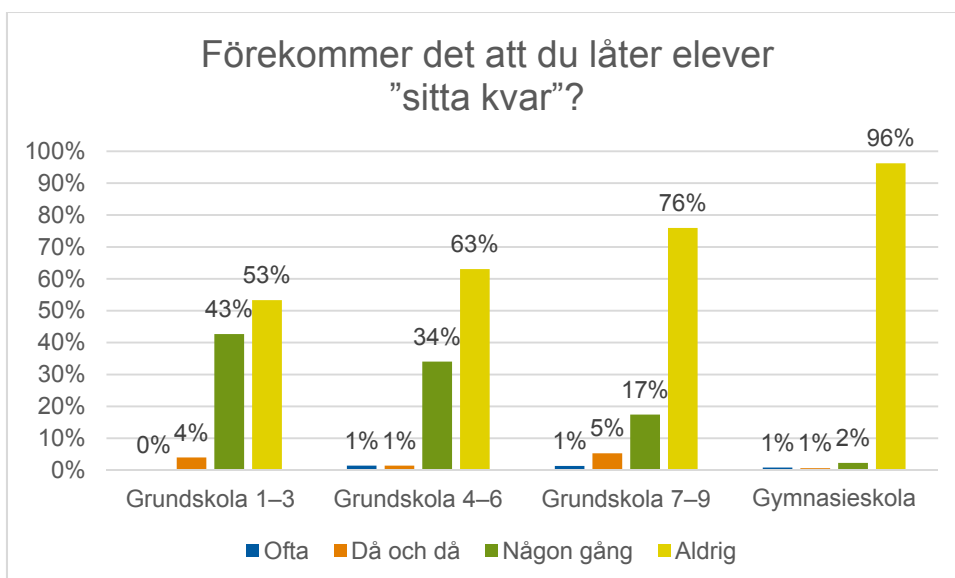
Avslutningsvis har vi frågat lärarna i vilken utsträckning de faktiskt använder de olika sanktionsmöjligheterna. Vi har också frågat ifall de när de gjort detta blivit ifrågasatta av kollegor, skolledning och/eller föräldrar.

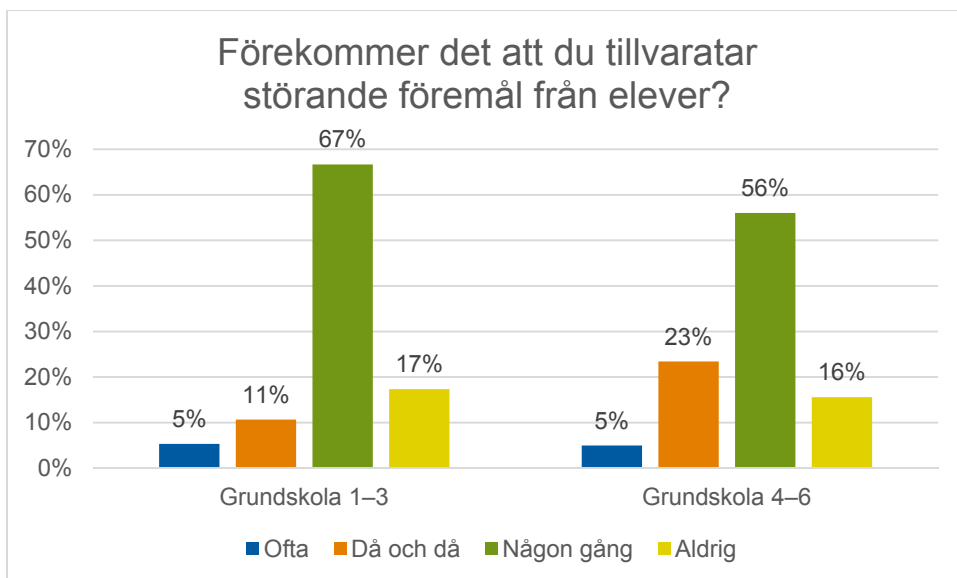
Vi ser att det är tämligen ovanligt att lärare utvisar sin elever från lektionen. Bland lärarna i årskurs 1-3 svarar ingen ”ofta” och 43 procent aldrig. Det är ingen större skillnad bland lärarna i årskurs 4-6. Ungefär hälften av lärarna uppger att detta sker ”någon gång” vilket får anses tämligen rimligt. En fråga man kan ställa sig är ifall detta till viss del beror på att man saknar rutiner, elever som stör får kanske vara kvar i klassrummet eftersom man inte vågar visa ut dem? Med tanke på att ”stök/bråk i klassrummet” enligt lärarna själva är det vanligaste ordningsproblemet i dessa årskurser är ett sådant antagande inte orimligt. För att stärka arbetsron finns därför en hel del att göra här. Dels att lärarna uppenbarligen behöver känna ett starkare stöd från skolledning och föräldrar, dels att det behövs konkreta åtgärder att ta till för att upprätthålla ordningen, inte bara i form av sanktioner utan också som en del av lärarutbildningen och lärarfortbildningen för att lärarna ska ha fungerande verktyg för hur man arbetar med arbetsro och relationer i klassrummet.

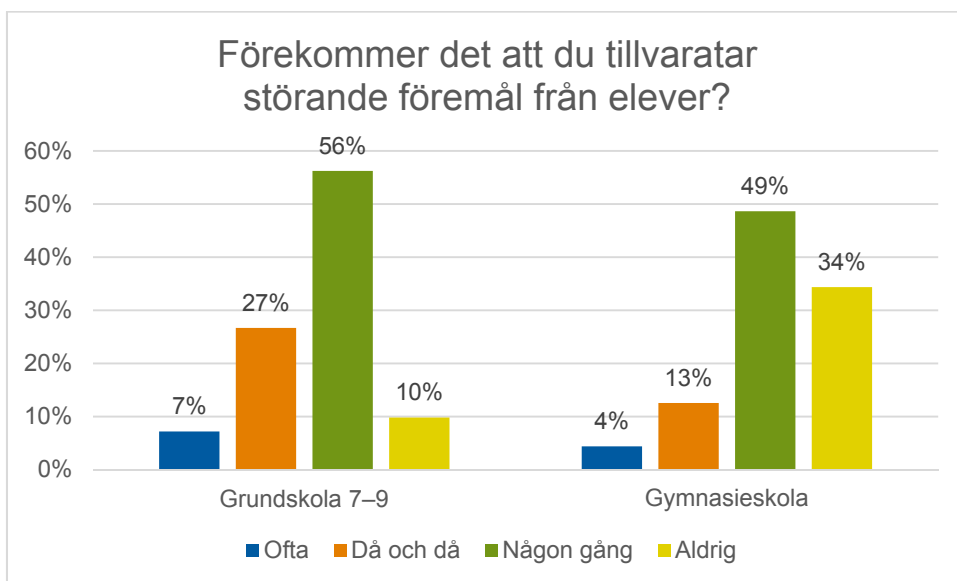
Även bland äldre elever tycks det ovanligt att utvisa dem från lektionerna, nästan hälften av gymnasielärarna uppger att de aldrig gör detta och bara sju respektive sex procent att man gör detta ofta eller då och då. Å andra sidan utgör ”stök/bråk i klassrummet” enligt dessa lärare inte något av de största ordningsproblemen.

Vi kan se att detta är ytterst ovanligt som ”vanlig åtgärd” och att det är vanligare att man aldrig gör det ju äldre eleverna är.

Det tycks inte riktigt som om de diskussioner som förs kring detta ämne har fog för sig i hur utbredd problemet är, åtminstone inte i grundskolans tidigare år. Visserligen är detta vanligare än de två andra sanktionerna med det är trots allt en majoritet av lärarna som aldrig eller nästan aldrig tillvaratar några föremål. Problemet tycks dock öka något med stigande ålder hos eleverna. I årskurs 1-3 är det 16 procent som svarar ”ofta” eller ”då och då” mot 28 procent av lärarna i årskurs 4-6.

Bland högstadiets lärare är det 34 procent som då och då eller ofta omhändertar störande föremål. Om vi går tillbaka till mediebilderna av problemet är det alltså möjligt här vi kan finna dess bakgrund. Bara en av tio lärare i årskurs 7-9 svarar att de aldrig gör detta. I gymnasieskolan tycks det vara betydligt ovanligare, vilket till viss del kan förklaras med resultatet på en av de tidigare frågorna, att så många som 40 procent av lärarna där inte alls upplever några större ordningsproblem.

För att få en bild av hur de lärare som tvingas använda sanktioner hanteras av sina kollegor, skolläda och föräldrar har vi frågat dem som svarat något annat än aldrig på de tre tidigare

frågorna om de fått stöd respektive om de kritiserats. Vi har inte gjort skillnad på vilken sorts sanktion de använt eller om de använt bara en, två eller alla tre.

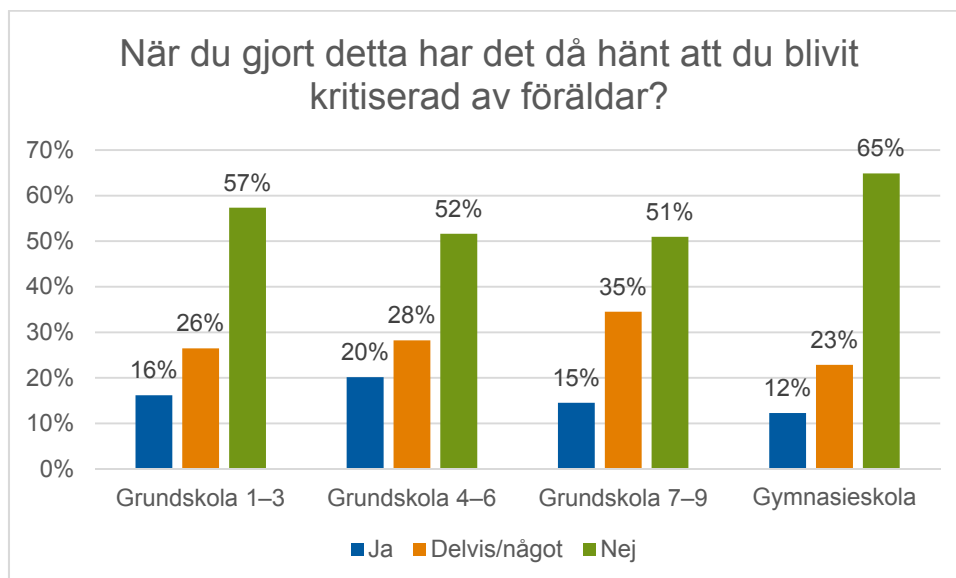
De flesta upplever ett starkt stöd hos kollegorna, 84 procent av lärarna i årskurs 1–3 svarar ja, jag upplever att jag fått det stöd jag behövt och endast en procent svarar nej, jag har inte fått det stöd jag behövt. Bland lärarna i årskurs 4–6 är motsvarande siffror 87 respektive tre procent och i årskurs 7–9, 85 respektive två procent. Det är alltså ytterst ovanligt att helt sakna stöd från kollegorna vid disciplinära åtgärder men svagast stöd upplever gymnasie-lärarna. Fem procent uppger att de inte alls fått det stöd de behöver och 16 procent uppger att de bara delvis fått tillräckligt stöd.

Det upplevda stödet från skolledningen är sämre, bara 54 procent av lärarna i årskurs 1–3 svarar att de fullt ut fått det stöd de behövt, 38 procent svarar delvis/något och sju procent svarar nej, att de inte fått det stöd de behövt. I årskurs 4–6 svarar 65 procent ja, 11 procent nej och 24 procent delvis/något. Bland lärarna i årskurs 7–9 uppger 62 procent att de fått stöd, 26 procent delvis/något och elva procent svarar nej. Även här faller gymnasieskolan sämst ut där bara 50 procent av lärarna svarar ja, 14 nej och 37 delvis/något. Detta bekräftar den ganska negativa bild vi fick från den fråga vi ställde i inledningen, huruvida skolledningen utgör ett gott stöd i arbetet med att upprätthålla ordning och studiero.

Slutligen har vi det upplevda stödet från föräldrar som inte heller är särskilt stort. Det ser ungefär lika ut för lärarna som undervisar i grundskolan, hälften svarar ja, ungefär tio procent svarar nej och resten delvis/något. Återigen är det förstås så att det varierar med olika föräldrar. Men då frågan är ställd utifrån det stöd läraren ”behövt” är förstås behoven från olika föräldrar olika stora. Just det faktum att vi frågar efter ”behövt stöd” blir intressant när vi ser resultatet för lärare i gymnasieskolan. 29 procent av lärarna där svarar ja, 31 procent svarar nej och 40 procent svarar delvis/något. Det går inte att tolka på något annat sätt än att lärarna upplever ett betydligt större behov av föräldrastöd där än vad de upplever att de får. Kanske uppfattar föräldrarna sina barn som mer vuxna än vad de lyckas leva upp till som elever i gymnasieskolan?

Vi har också frågat lärarna om de uttryckligen kritiserats för sitt agerande i samband med de disciplinära åtgärderna, även här från kollegor, skolledning respektive föräldrar. Det är samma förhållande här, att kollegor kritiserar minst och föräldrar mest. Mellan 90 och 96 procent av lärarna uppger att de aldrig kritiserats av kollegor. Minst vanligt med kollegial kritik ser vi bland lärarna i årskurs 1–3. Något fler har kritiserats av skolledningen. Bland lärarna i årskurs 1–3 svarar tre procent ”ja” och tio procent ”delvis/något” och för lärare i 4–6 är det något fler som kritiserats av skolledningen, tre procent ”ja” och 12 procent ”delvis/något”. Det är något vanligare att lärare till äldre elever kritiserats av sin skolledning. Sju procent av både lärarna i 7–9 och gymnasieskolan svarar ja och 12 procent av de tidigare och 14 procent av de senare svarar ”delvis/något”. Eftersom utgångspunkten inte kan vara att lärare alltid agerat rätt kan en viss kritik av kollegor och skolledning vara relevant. De kommenterar som lärarna lämnar kring detta tyder på att man till viss del har olika uppfattningar om var gränser går och hur man bör hantera vissa specifika elever. Återigen är det intressant att det är i gymnasieskolan, där det är ovanligast att lärare tar till dessa former av åtgärder, som det är vanligast att bli kritiserad.

När det gäller kritik från föräldrar ser vi en stor skillnad mot attityden från kollegor och skolledning.

Bland lärarna i grundskolan är det en bit över 50 procent som uppger att detta inte hänt. Över 40 procent svarar ”ja” eller ”delvis/något”. Även detta återspeglar de svar vi fick på den inledande frågan om föräldrastöd i arbetet med ordning och arbetsro. En del av de kommentarer lärarna skrivit om detta tyder på att kritiken bottnar i missförstånd och att kritiken snarare lett till att man rätt ut dessa, något som får ses som positivt.

Men, det är oroväckande många kommentarer som tyder på ett djupgående misstroende mellan föräldrarna och läraren/skolan. Detta är svar vi måste ta på fullaste allvar eftersom förtroendefulla relationer mellan skola och hem, inte minst i grundskolan, är oerhört betydelsefullt.

När det gäller lärarna i gymnasieskolan ser vi här att föräldrarna kritiserat i lägre grad än gentemot de andra lärarna. 65 procent har inte alls kritiserats av föräldrar och 12 procent svarar klart ja på frågan. Detta återspeglar kanske det till viss del saknade föräldrastöd som vi sett i några tidigare frågor kring gymnasieskolan. Man ger inte det stöd som behövs till lärarna men man tar heller inte sitt barns parti på samma sätt som föräldrar till grundskoleelever. En annan möjlig slutsats är att föräldrarna här uppfattar att om lärarna valt att ta till dessa åtgärder (vilket ju är tämligen ovanligt) så har de nog haft fog för det.

Metodbeskrivning

Rapporten bygger på en enkät som skickats ut till lärare som ingår i Lärarnas Riksförbunds lärarpanel. Den består av medlemmar som uppgivit till förbundet att de är intresserade av att medverka i undersökningar som rör deras arbetsvardag.

Urval

Ur lärarpanelen drogs 2 300 slumpvis utvalda medlemmar som fick enkäten via den e-post de anmält till förbundet. Det blir alltid ett visst bortfall beroende på ändrade e-postadresser, längre ledigheter och dylikt så vi gör bedömningen att enkäten nått fram till 2 250 lärare. Av dessa har 1 278 besvarat samtliga frågor de fått, men då vissa faller bort på de inledande urvalsfrågorna, i huvudsak huruvida de just nu arbetar som lärare eller inte så utgör basen för undersökningen ungefär 1 250 svarande. Svarsfrekvensen baserad på 1 278 svarande av 2 250 utskick är 57 procent.

Bakgrund

Frågan om trygghet och arbetsro i skolan lyfts med jämna mellanrum i debatten, ofta under devisen ”ordning och reda”, vilket troligtvis snarare är ett hinder för en positiv utveckling. Fokus bör i stället ligga på att alla i skolan, elever, lärare, skolledning och övrig personal, har rätt att känna sig trygga. De har också ett ansvar för att andra upplever trygghet och att det råder arbetsro, vilket är en förutsättning för lärande.

Drygt 1 250 lärare har svarat på våra frågor om trygghet och arbetsro i skolan. En utgångspunkt har varit skollagens krav på gemensamma ordningsregler och de möjligheter samma lag ger lärare att upprätthålla ordningen. För elever som inte ändrar sitt beteende efter tillsägelser finns möjlighet att utvisa dem från klassrummet, tillvarata störande föremål och att kräva att eleven ska ”ta igen” förlorad undervisning genom att stanna kvar efter skoldagens slut eller komma tidigare till skolan en morgon.

Kopplat till de olika sanktionsmöjligheterna finns också ett behov av rutiner för hur de genomförs i praktiken samt krav i skollagen på att vissa av sanktionerna dokumenteras. När det gäller ordningsreglerna ställer också skollagen krav på att dessa tas fram i samverkan med eleverna vilket är en god förutsättning för att de ska uppfattas som legitima av både elever och föräldrar.

I skollagens femte kapitel beskrivs bland annat vilka åtgärder skolan och lärarna kan ta till för att upprätthålla trygghet och studiero i skolan. Frågorna i vår undersökning tar sin utgångspunkt i dessa delar av kapitlet:

5 § Ordningsregler ska finnas för varje skolenhet. De ska utarbetas under medverkan av eleverna och följas upp på varje skolenhet. Rektorn beslutar om ordningsregler.

7 § I grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan får en lärare visa ut en elev från undervisningslokalen för högst återstoden av ett undervisningspass, om

1. eleven stör undervisningen eller på annat sätt uppträder olämpligt, och
2. eleven inte har ändrat sitt uppförande efter uppmaning från läraren.

8 § Under samma förutsättningar som i 7 § får en lärare eller rektor i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan eller gymnasiesärskolan besluta att en elev ska stanna kvar i skolan under uppsikt högst en timme efter att skoldagens undervisning har avslutats eller infinna sig i skolan högst en timme innan undervisningen börjar.

22 § Rektorn eller en lärare får från en elev omhändertaga föremål som används på ett sätt som är störande för utbildningen eller som kan utgöra en fara för säkerheten i denna. Rektorn får inte uppdraga åt någon annan att fatta beslut enligt första stycket. Denna paragraf gäller inte för kommunal vuxenutbildning, särskild utbildning för vuxna och utbildning i svenska för invandrare.

23 § Ett föremål som har omhändertagits enligt 22 § ska återlämnas till eleven senast vid den tidpunkt skoldagen är slut för eleven. Om eleven vid upprepade tillfällen tagit med sig föremål som omfattas av 22 § eller om det med hänsyn till föremålets beskaffenhet finns särskild anledning att inte återlämna det, behöver dock inte föremålet lämnas tillbaka förrän elevens

vårdnadshavare har informerats om omhändertagandet. Ett omhändertagande får inte bestå längre än till och med fjärde dagen efter verkställandet av omhändertagandet.

Dokumentation

24 § Om en åtgärd vidtagits enligt 7, 8, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22 eller 23 §, ska den dokumenteras skriftligt av den som genomfört åtgärden. Om åtgärden rör omhändertagande av föremål enligt 22 §, gäller denna skyldighet endast om föremålet inte återlämnats efter lektionens slut.

LÄRARNAS
RIKSFÖRBUND

Lärarnas Riksförbund är det akademiska förbundet som enbart organiserar behöriga lärare och studie- och yrkesvägledare. Med snart 90 000 medlemmar är vi ett av de största förbunden inom Saco.